

GYURGYÍK LÁSZLÓ

Az 1970-es és az 1980-as évi népszámlálások községsoros adatai

A csehszlovák népszámlálások történetében a 2. világháború utáni, pártállami időszak cenzusainak (az 1950, 1961, 1970, 1980. évi népszámlálások) jellemzője, hogy községsoros adatok nem, vagy csak részlegesen kerültek nyilvánosságra, eltekintve a statisztikai községlexikonok adataitól. A csehszlovák népszámlálások eredményeit a Csehszlovák Statisztikai Hivatal a pártállami időszakban országos, kerületi, valamint járási bontásban hozta nyilvánosságra. A két világháború közötti időszakban, majd a rendszerváltást követő időszakban is bizonyos mutatók, változók községsoros adatai is nyilvánosságra kerültek. Az utolsó, 2011. évi népszámlálás lakossági mikroadatait 2015-ben tette kutatók számára hozzáférhetővé a Szlovák Statisztikai Hivatal.

Az állampárti időszak 1950. és 1961. évi népszámlálásainak kötetei csak kis példányszámú, megszámozott, „titkos”, ill. „bizalmas” kiadványokként kerültek főleg az államigazgatás, a párhierarchia, egyes vállalatok kiemelt szervezeti egységeihez, illetve egyes könyvtárakba.

Ebből a szempontból nagy jelentőséggel bír, hogy az 1970. és az 1980. évi népszámlálások községsoros adattábláit tartalmazó két belső felhasználásra szánt kiadványsorozat is hozzáférhetővé vált a Szlovák Statisztikai Hivatalban az ezredfordulót követő években. Időközben e kötetek a Szlovák Statisztikai Hivatalból a Pozsonyi Központi Levéltárba kerültek.

A két kiadványsorozat nem hagyományos nyomdai eljárással készült. Az 1970-es és az 1980-as népszámlálások adatait tartalmazó kiadványok előnyomtatott táblázatokot tartalmazó oldalakból tevődnek össze. Ezekre az üres táblázatokot tartalmazó oldalakra a kor technikai színvonalának megfelelően valószínűleg tús nyomtatóval nyomtatták az adatokat, melyek gyakran csak nehézkesen olvashatók. Ez utóbbiból adódik, hogy a feldolgozásnál nehézséget okoz az adatok leolvasása, melyet utólag kell időigényesen ellenőrizni.

Az 1970. évi sorozat a „Výsledky sčítania ľudu, domov a bytov k 1.12.1970 za obce a ich časti” (é.n.) címen jelent meg. A kiadványsorozat Szlovákia településeinek és a településrészeinek adatait tartalmazza járások szerint (összesen 38 járás adatait), továbbá: az összesített országos (csehszlovák), szlovák és Szlovákia kerületei szerinti aggregált adatokat tartalmazó köteteket.

Az egyes járások adatait tartalmazó kötetek magyarázatokat tartalmazó rész vezet be, melyben az egyes táblázatok címei, ezt követően a népszámlálás során alkalmazott fogalmak definíciói találhatóak. A járási kötetekben először a járási székhely adatai, majd a többi település adatai ábécérendben következnek. Az egyes kötetek végén az

egyres járások összesített adatai, (kerületek, Csehszlovákia, Szlovákia) található a járás, a települések nagyságcsoportjai, illetve a városok és falvak szerint.

A népszámlálási eredmények táblázatai 3 különböző típusú lapformátumon lettek elhelyezve. A településrészek adatait az OS1 lap tartalmazza. Ezen a lapon 8 táblázat található. (101., 102., 103., 201., 301., 302., 303., 304. számú táblázatok) A 101–103. táblázatok lakossági adatokat tartalmaznak (állandó népesség, jelenlévő népesség, gazdasági aktivitás, társadalmi csoportok és nemek szerint). A 201. táblázat ház, lakás, ill lakhatási mutatókat tartalmaz. A 301–304. táblák a lakásállomány jellemzőit (építőanyag, épületek kora, a lakások technikai felszereltsége [víz, gáz] a lakások lakottsága) és a háztartások felszereltségére vonatkozó adatokat tartalmazzák. A településszintű adatokat az OB1 és az OB2 lapok tartalmazzák.

Az OB1 lapon 9 táblázat található (111., 112., 311., 312., 313., 314., 315., 411., 412. számú táblázatok). A 111–112. táblázatok lakossági adatokat, illetve a keresők és gazdasági ágazatok szerinti megoszlás adatait tartalmazzák. A 311–315. táblázatok a lakások, illetve háztartások felszereltségének adatait tartalmazzák. A 411–412. táblázatok a háztartások összetételére, nagyságára vonatkozó adatokat tartalmaznak.

Az OB2 lap 6 táblázatot tartalmaz. (113., 114., 115., 116., 117., 413. táblázatok). A 113. táblázat a lakosság nemek és legmagasabb iskolai végzettség szerinti adatait, a 114. táblázat a lakosság életkor és nemek szerinti megoszlásának adatait tartalmazza. A 115. táblázat a lakosság nemzetiségi összetételének vizsgálata szempontjából kiemelkedő fontossággal bír: ez a tábla tartalmazza a lakosság nemzetiségi összetételét nemek és gazdasági aktivitás szerinti összetételben. A táblázat a cseh, szlovák, ukrán (ruszin), orosz, lengyel, magyar, német nemzetiségek adatait közli, továbbá külön-külön kategóriákban az egyéb és az ismeretlen nemzetiségűek adatait. A 116. és a 117. táblázatok a gazdasági aktivitás adatait, a 413. táblázat a családi háztartások adatait tartalmazzák a gyermekek száma szerint. Az egyes településeknél először a településrészek számával egyező számú OS1 táblázat, ezt követően az OB1 és OB2 táblázatok következnek.

Az 1980-as publikációsorozat csak az egyes járások köteteit (38 kötet) tartalmazza. (Nem tartalmaz összesítő köteteket). A kiadványok magyarázó szövegei szlovák, az előrenyomatott táblázatok címei, szöveges részei cseh nyelvűek. Ily módon a kötetek címével is két nyelven találkozunk: Výsledky sčítania ľudu, domov a bytov k 1.11.1980 és Výsledky sčítání ľidu, domů a bytů 1980 (é.n.) Az egyes kötetek hasonlóan az 1970. évihez bevezető, ismertető magyarázatok tartalmazzák. Ezt követően a járás összesített adatait, a járási székhely adatait, a többi település abc szerinti adatait tartalmazó lapok következnek. Az 1970. évi kiadványsorozathoz hasonlóan az egyes kötetek végén a települések aggregált adatait tartalmazó táblázatok találhatóak a városok és falvak egyes típusai, illetve a települések nagyságcsoportjai szerint. A települések adattáblái két lapra, (OB1 és OB2) lettek felosztva. Az OB1 lap 10, az OB2 7 táblázatot tartalmaz. Az 1980. évi kiadványokban eltérően az 1970. évitől a településrészek adatai nem találhatóak. A két népszámlálás során részben hasonló számmal jelölték az egyes táblázatokat. De az azonos számú táblázatok gyakran eltérő változók adatait tartalmazzák.

Az OB1 lap a 111., 112., 211., 311–317. táblázatokat tartalmazza. A 111. és a 112. táblázat a lakosság gazdasági aktivitás és nemek szerinti megoszlását, illetve a népességkategóriák szerinti megoszlását tartalmazza. A 211., 311–315. táblázatok a laká-

sok, házak jellemzőit, felszereltségének mutatóit tartalmazzák. A 316–317. táblázatok a háztartások felszereltségére, illetve rekreációs lehetőségeire vonatkozó adatokat tartalmaznak. Ez utóbbiba lettek besorolva a gépkocsival, illetve motorkerékpárral rendelkező háztartásokra vonatkozó adatok. Az OB2 lap a 113–117., továbbá a 411–412. táblázatok tartalmazzák. A 113. táblázat a gazdaságilag aktív népesség adatait, a 114. táblázat a lakosság nemek, családi állapot, életkor szerinti megoszlását, a 115. tábla hasonlóan az 1970. évihez a lakosság nemzetiség, nemek és gazdasági aktivitás szerinti összetételét tartalmazza. Ez utóbbi az 1970. évi táblázatokhoz hasonlóan 7 nemzetiség adatait ismerteti. Eltérés annyiban mutatkozik, hogy az „ukrán (ruszin)” kategória helyett az „ukránt” tünteti fel. A 116. táblázat a gazdasági ágazatok, illetve a keresők és eltartottak szerinti megoszlás adatait, a 117. tábla a legmagasabb iskolai végzettség és nemek szerinti megoszlás adatait tartalmazza.

A 411. és a 412. táblázatok a háztartások összetételére vonatkozó adatokat tartalmaznak.

Az 1970. és 1980. évi népszámlálások községsoros adatai értékes ismereteket nyújtanak Szlovákia településeinek demográfiai, társadalmi, illetve ház- és lakásállományának jellemzőiről. Hangsúlyosan fontos láncszemet jelentenek az egyes települések nemzetiségi összetétele változásainak megismerésében. Mivel az 1950. és az 1961. évi népszámlálások községsoros adatai nem állnak rendelkezésre, ezért az 1970. évi adatok jelentik időben a legközelebbi fogódzót, támpontot az időközben bekövetkezett változások jobb feltérképezéséhez.

Felmerül a kérdés, hogy a községsoros nemzetiségi adatok mennyiben segíthetik elő az egyes nemzetiségek társadalomszerkezeti és demográfiai különbségeinek megismerését. Az 1970. és 1980. évi népszámlálások adataiból ismeretesek országos, kerületi, valamint járási bontásban az egyes nemzetiségek kor, nem, iskolai végzettség, családi állapot, illetve a gazdasági aktivitás egyes mutatói. Ezekből az adatokból kitapinthatók azok az eltérések, melyek az egyes szinteken (országos, kerületi, járási) a nemzetiségek szerkezeti mutatói között mutatkoztak. Azonban ezek a megközelítések nem alkalmasak árnyaltabb vizsgálatokra: vajon egy-egy településen, esetleg kistérségen belül milyen szerkezeti különbségek mutatkoznak meg az egyes nemzetiségek között. Erre a kérdésre a rendelkező adatok alapján nincs módunkban válaszolni. Egyfajta közbülső megoldásként kínálkozik az a lehetőség, hogy egyes településcsoportok társadalomszerkezeti jellemzőit nemzetiségi összetételük eltérése szempontjából hasonlíttuk össze: például mennyiben különbözik a magyar kisebbségű települések korcsoportok szerinti megoszlása a szlovák vagy összlakosság életkor szerinti összetételétől. De ugyanúgy a vizsgált összefüggések feltárását segítheti elő a településszintű adatok statisztikai módszerekkel történő elemzése is. Ezek a megközelítések pedig nem elhanyagolható hozadékkal bírhatnak a szlovákiai nemzetiségek társadalmi változásainak jobb megismerésében.